

PAPER DETAILS

TITLE: Osmanli'nin Bilgeleri: Aksemseddin

AUTHORS: Murat ISMAILOGLU

PAGES: 271-276

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/352797>

Akşemseddin, Osmanlı'nın cihan devleti olmasına büyük katkı sunmuş önemli bir manevi liderdir. Bu sebeple o, kuşkusuz Osmanlı'nın en güzide şahsiyetlerinden biridir. Akşemseddin'i tanımak bir anlamda Osmanlı'yı tanımak demektir. Akşemseddin'i ve onun gibi şahsiyetleri bilmek günümüz neslinin geçmişini ve özünü bilmesi anlamına gelmektedir. Geçmişinden koparılmış bu neslin ataları ve medeniyeti ile bağını kurabilmesi, Akşemseddin gibi şahsiyetleri tanımaya çalışması ile mümkün olabilecektir. İşte bu ihtiyaçlar doğrultusunda kaleme alınan bu eser, müellifin doktora tez çalışmasının özeti sayılabilecek niteliktedir. Müellif, Akşemseddin'de Allah, Kâinat ve İnsan adlı oldukça detaylı ve ayrıntılı olan doktora tez çalışmasını bu eseri ile gayet sade ve basit bir kitaba çevirmeyi başarmıştır. İlke yayınevinden Osmanlı'nın Bilgeleri projesi kapsamında sekizinci kitap olarak basılan bu eser, tüm toplum tabakalarına hitap edilebilecek şekilde basitleştirilmiş ve okuyucunun beğenisine sunulmuştur.

Eser giriş bölümü dışında beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Akşemseddin'in yaşamış olduğu dönem ile ilgili bilgilendirmelerde bulunan müellif başvurduğu bu yöntem sayesinde okuyucunun Akşemseddin'in yaşadığı çağ ile ilgili bilgi sahibi olmasına katkı sağlamıştır. Zira müellifin de eserinde ifade ettiği gibi Akşemseddin, Osmanlı'nın yükselme döneminde yaşamış, İstanbul'un manevî fâtihi unvanını kazanmış ve Peygamber Efendimizin müjdesine nail olmuş yani yaşadığı dönemi derinden etkilemiş bir Allah dostudur. Bu sebeplerle müellifin Akşemseddin'in yaşadığı dönemin genel olarak bilinmesini istemesi ve bu doğrultuda bir giriş bölümü kaleme alması isabetli bir yöntem olmuştur. Ayrıca müellifin çalışmasının giriş bölümünde Akşemseddin'in yaşadığı dönemin sadece bir yönünü ele almayıp olabildiğince kapsamlı bir şekilde Akşemseddin'in yaşadığı dönemin siyasi, sosyo-kültürel ve dinî-tasavvufî yönden değerlendirilmesini yapması okuyucunun daha geniş bir bakış açısı ile konuya yaklaşabilmesinin altyapısını da hazırlamıştır.

Müellif çalışmasının birinci bölümde Akşemseddin'in hayatını geniş bir şekilde, ele almıştır. Akşemseddin'in hayatını tasavvuftan önceki hayatı ve tasavvuftan sonraki hayatı olarak iki ana bölümde inceleme yoluna gitmiştir. Tasavvuf yoluna girmeden önceki hayatı ile ilgili kendisinden önceki soyu ve kendi soyunu devam ettiren evlatlarını sırası ile incelemiştir. Birinci bölümde müellif çalışmasında ana kaynak olarak Enîsî'nin *Menâkıb-ı Akşemseddin* adlı eseri, merhum Ali İhsan Yurt'un *Fatih'in Hocası Akşemseddin Hayatı, Eserleri* adlı eseri ve Mustafa Kaçalın'ın Akşemseddin ile ilgili var olan tüm bilgileri ve belgeleri topladığı en kapsamlı eser olan *Akşemseddin'in Hayatı ve Eserleri* adlı çalışmasından istifade etmiştir. Müellifin birinci bölümde Akşemseddin'in tasavvufa intisabından sonraki hayatını kırılma noktası olarak ifade etmesi dikkat çekicidir. Zira kendisini Akşemseddin olarak bildiğimiz meşhur Allah dostunun gerçek adı Mehmet bin Hamza'dır. Akşemseddin'i Mehmet bin Hamza olarak bilenimiz neredeyse hiç yoktur. Mehmet bin Hamza'ya Akşemseddin ismini tasavvufa intisabından sonra mürşidi Hacı Bayram Velî vermiştir. Tabiri caizse Akşemseddin'i Akşemseddin yapan şeyhi Hacı Bayram Velî'dir. Mehmet bin Hamza Hacı Bayram Velî'nin elinde Akşemseddin ol-

muştur. İşte bütün bu sebeplerden dolayı Akşemseddin'in hayatı, Hacı Bayram Veli ile tanıştıktan sonraki dönem ile daha çok anlam kazanmaktadır. Bu gerekçeleri sıralamak sureti ile müellif Akşemseddin'in hayatının dönüm noktasının Hacı Bayram Veli ile tanışması olduğu gerçeğini vurgulamaktadır.

Akşemseddin'in eserlerini ele aldığı ikinci bölümde müellif kısa bilgiler eşliğinde Akşemseddin'e ait olan ve ait olma ihtimali bulunan tüm eserlere çalışmasında yer vermeye çalışmıştır. Risâletü'n-Nuriyye ve Makâmâtü'l-Evliyâ gibi meşhur eserlerini ise biraz daha geniş ele alarak bu konularda okuyucuyu daha geniş bilgilendirmeye çalışmıştır. Müellif bu bölümün sonunda Akşemseddin'e ait olduğu mahlasları ile belli olan ve Ankara Milli Kütüphanesi kayıtlarında bulunan otuz sekiz adet şiirden de kısaca bahsetmiştir.

Müellif eserinin üçüncü bölümünde Akşemseddin'in görüşlerini ele almaktadır. Bu bölümde müellif, Akşemseddin'in görüşlerini Allah, kâinat ve insan tasavvuru çerçevesinde toparlamaya çalıştığı görülmektedir. Burada müellifin tümdengelim metodu ile konuyu ele aldığı dikkatimizi çekmektedir. Müellifin bu metodu ele almasında Akşemseddin'in koyu bir vahdet-i vücud anlayışa sahip olmasının etkili olduğunu düşünmekteyiz. Akşemseddin'in Allah tasavvurunu genel olarak ele alan müellif, onun Allah'a ulaşma konusundaki metod ile ilgili görüşlerini ve vahdet-i vücud anlayışını da incelemeye çalışmıştır. Müellif çalışmasının ikinci bölümünde ayrıca Akşemseddin'in Allah tasavvuru ile ilgili görüşlerini bazı tasavvufî kavram ve terimler çerçevesinde daha detaylı bir şekilde incelemeye çalışmıştır. Burada tevhit kavramını ele alan müellif, bu kavram çerçevesinde Akşemseddin'in görüş ve düşüncelerini incelemeye çalışmıştır. Akşemseddin'e göre Allah varlığı gerçek manada tek olduğu, O'nun dışındaki tüm varlıkların O'nun tecellisi olduğu yönündedir. Akşemseddin'in Allah tasavvurunu ilim kavramı çerçevesinde de ele alan müellif, bu kavramı hakikatin bilgisine yani hakikatullah'a ulaşma yolu olarak değerlendirmektedir. İlimin basamaklarını ilmelyakîn, aynelyakîn ve hakkalyakîn olarak sınıflandıran Akşemseddin, müellifin de işaret ettiği gibi hakkalyakîn basamağında tam manası ile hakikatullah'a ulaşılabilceği düşüncesine sahip bir mutasavvıftır. Bu başlık altında akıl kavramını

da irdeleyen müellif, Akşemseddin'e göre aklın ilahi hakikatleri kavrama konusunda yetersiz olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir. Bu bağlamda kalp kavramına da değinen müellif, Akşemseddin'in ilahi hakikatlere ulaşma hususunda yegâne yolun kalp yolu olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir. Allah'a ulaşma yolunda yegâne araç olan kalbin açılıp cilalanmasında önemli bir yöntem olan zikir kavramını da bu başlık altında ele alan müellif, Akşemseddin'in kalbin zikir ile cilalanarak açılabilceğini ve ancak bu yolla kalbin ilahi hakikatlere açılabilceğini düşündüğünü ifade etmektedir.

Üçüncü bölümün devamında müellif, Akşemseddin'in kâinat ile ilgili görüşlerini ele almaktadır. Bu bölümde müellif, Akşemseddin'in kâinat ile ilgili görüş ve düşüncelerini genel olarak şu alt başlıklar altında incelemeye çalışmıştır. Akşemseddin'e göre kâinatın yaratılışı ve mahiyeti, Akşemseddin'e göre varlığın mertebeleri ve âlemdeki tasarruf sahipleri ve son olarak Akşemseddin'in devlet anlayışıdır. Bu bölümde müellif Akşemseddin'in düşünce dünyasına ait iki önemli kuruma dikkat çekmektedir. Ona göre Allah'ın kâinat ile iletişim yolu ilk etapta nübüvvet kurumudur. Akşemseddin'e göre Allah'ın nurunun filtresi olan hakikatimuhammediyye nübüvvet kurumunun olmazsa olmaz bir köşe taşıdır. İkinci iletişim yolu ise velayet kurumudur. Akşemseddin'e göre velayet te nübüvvet gibi ilâhî nurun kâinatla ilgisini kurma vasıtalarından biridir. Müellif Akşemseddin'in velayet ile ilgili görüşlerini çalışmada detaylı olarak irdelemiş, tasarruf sahibi velileri Akşemseddin'in gözünden detaylı olarak sınıflandırarak ele almıştır.

Üçüncü bölümün son kısmında müellif, Akşemseddin'in insan tasavvurunu ele almaya çalışmıştır. Bu başlık altında müellifin Akşemseddin'in eserlerinden hareketle ele aldığı insan tiplerini olumlu nitelikteki insan tipleri ve olumsuz nitelikli insan tipleri olarak ikiye ayırdığını görmekteyiz. Olumu niteliklere sahip olan insan tipleri sırası ile ârif, âşık, evliya, garip, insan-ı kâmil, siddîk, sûfidir. Olumsuz niteliklere sahip olan insan tipleri ise sırası ile ağyâr, âkil, âlim, gâfil, hoca, zahittir. Müellifin burada Akşemseddin'e göre olumlu ve olumsuz olarak sınıflandırdığı insan tiplerindeki ana kriterin kişinin aşk ehli olması ve kalp açıklığı olduğu görülmektedir. Akıl merkezli

hakikate ulaşmaya çalışan ve kalbi ihmal eden tüm insan kategorilerinin Akşemseddin'in düşünce dünyasında olumsuz niteliğe sahip insan tipleri olduğu gözlemlenmektedir.

Eserin dördüncü bölümünde yaşadığı çağa Akşemseddin'in bıraktığı izlerden genel olarak ve dikkat çekici birkaç örnek eşliğinde değinen müellif, bu bölümde Akşemseddin'in arkasında halifesi olarak bıraktığı ve etkisini onlar vasıtası ile devam ettirdiği beş halifesinden bahsetmektedir. Bu halifeleri sırası ile Muhammed Fazlullah, Hamzatü's- Şâmî, Karahisârlı Mısırlıoğlu Abdurrahim, İskilipli Attâroğlu Muslihu'd-Din ve Şeyh İbrahim-i Tennurî'dir. Eserin beşinci ve son bölümünde ise müellif, Akşemseddin'in eserlerinden seçmeler yaparak okuyucunun dikkatine onun nasihat dolu mesajlarını ve onunla ilgili olağanüstü halleri sunmaya çalışmıştır.

Özet olarak denilebilir ki; müellif, Akşemseddin'in koyu bir vahdet-i vücudçu mutasavvıf olduğu sonucuna ulaşmıştır. Akşemseddin'in düşünce dünyasının merkezinde Allah'ın olduğunu sonucuna ulaşan müellif, insan-ı kâmil olma yolunda tasavvufun bir uygulaması olan seyrü sülûkun önemine de dikkat çekmiştir. Seyrû suluk yolculuğunda yol kat edebilmek için aşkın ve kalbin öneminin Akşemseddin'in düşünce dünyasında olmazsa olmaz unsurlar olduğunu çerçevesinde eserini kurgulayan müellif, Akşemseddin'in meşhur ve etkili bir şahsiyet olmasındaki tasavvufun rolünü de göz önüne sermeye çalışmıştır.